

І.І. ЧЕРНЕГА, аспірант

Уманський державний аграрний університет

ЗАЙНЯТІСТЬ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

В статті розглянуто та проаналізовано рівень зайнятості сільського населення в динаміці, за видами економічної діяльності, за віковими групами та за формами власності.

На сучасному етапі ринкових перетворень важливого значення набуває проблема раціонального використання трудового потенціалу. Для більшості населення України зайнятість – це головне джерело доходів, від її характеру та сфери залежать інтереси людини, її соціальний статус і спосіб життя.

Зайнятість населення складає необхідну умову для його відтворення, повинна бути гарантом у забезпеченні кожним працівником свого добробуту.

В Україні низька ефективність використання та продуктивність сільської праці, а рівень продуктивності праці в аграрному сектор економіки значно відстає від показників передових зарубіжних країн світу. Але покращення даної ситуації можливе, якщо будуть створені необхідні умови, то рівень продуктивності праці в нашій країні можна підвищити в 4-5 разів. Це дозволить покращити стан забезпеченості сільського господарства робочою силою [1].

Питанням зайнятості сільського населення займалися такі провідні українські науковці як: О.І. Здоровцов, К.І. Якуба, О.Ю. Амосов, Д.П.Богиня, О.А. Бугуцький, М.І. Долішній, С.О. Гудзинський, В.К. Збарський, С.М. Онищенко, А.М. Колот та інші, але і надалі існує проблема зайнятості сільського населення.

Для сучасного українського села характерне послаблення трудової мотивації працівників. Покращення даної ситуації можливе лише у випадку

продуктивної зайнятості сільського населення, але її формуванню заважає економічна криза, яка охопила всі сфери й галузі господарства держави.

Мотивація – це спонукання людини або групи людей до досягнення цілей організації і включає в себе мотиви, інтереси, потреби, захоплення, мотиваційні установки або диспозиції, ідеали тощо [2].

Оскільки питання ефективного формування системи мотивації до ефективної праці зайнятого населення в наш час є невирішеним, то потрібно розробити напрямки розвитку системи відносин у сфері праці, удосконалити існуючу законодавчу та нормативно-правову базу з використанням досвіду країн світу і європейських стандартів, удосконалити організацію оплати праці як важливої складової мотиваційного механізму сільського населення [3].

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, що не суперечить законодавству, приносить трудовий дохід у грошовій або іншій формі. Закон України «Про зайнятість населення» передбачає, що добровільна незайнятість громадян не є підставою для притягнення їх до адміністративної або кримінальної відповідальності. Примушування до праці у будь-якій формі не допускається [4].

Зайнятими економічною діяльністю (зайняті) вважаються особи у віці 15-70 років, які працювали впродовж обстежувального тижня хоча б одну годину за наймом за винагороду в грошовому або натуральному вигляді, працювали індивідуально (самостійно) або у окремих громадян, або на власному (сімейному) підприємстві.

Рівень зайнятості - відносний показник, який характеризує ступінь залучення населення за віком, що підлягає обстеженню, до зайнятості. Визначається як відношення чисельності зайнятого населення у віці 15-70 років (у відсотках) до всього населення означеного віку або населення по відповідній віковій групі за статтю, видами діяльності, освітою, місцем проживання [5].

На основі даних Державного комітету статистики України ми бачимо, що найбільше ресурсів праці зайнято в сільському господарстві, мисливстві, лісовому та рибному господарстві та промисловості. Низькою є питома вага зайнятих у галузях, що безпосередньо обслуговують людину. Йдеться про освіту, охорону здоров'я та соціальне забезпечення (табл. 1).

1. Кількість зайнятого населення в Україні за видами економічної діяльності
(тисяч осіб)

Види економічної діяльності	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Всього зайнято	21015,5	21378,6	20163,3	20295,7	20680,0
Сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство	5220,0	5393,8	4105,7	3998,3	4005,5
Промисловість	4484,0	4386,2	4123,2	4077,1	4072,4
Будівництво	1045,8	1103,2	833,5	907,5	941,5
Транспорт і зв'язок	1311,7	1350,4	1361,4	1374,9	1400,5
Державне управління	934,2 ¹⁾	956,8	1170,6	1050,2	1028,9
Освіта	1625,9	1634,8	1637,2	1648,7	1668,2
Охорона здоров'я та соціальна допомога	1364,7	1360,1	1366,5	1348,9	1356,6
Колективні, громадські та особисті послуги	635,5 ¹⁾	664,7	707,7	782,9	816,7

¹⁾ Дані уточнені у зв'язку із змінами в методології.

Аналізуючи кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності у період з 2001 по 2005 роки, ми бачимо, що у сільському господарстві цей показник коливається. Так, у період з 2001 по 2002 роки та з 2004 по 2005 роки кількість зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарствах та мисливстві зросла на 173,8 тис. особи та 7,2 тис. особи

відповідно. Але за період з 2002 по 2004 роки кількість зайнятих у цих же галузях скоротилась з 5393,8 тис. особи до 3998,3 тис. особи, тобто на 1395,5 тис. осіб.

Загалом же, з 2001 по 2005 роки кількість зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарствах та мисливстві значно зменшилась – з 5220 тис. особи у 2001 році до 4005,5 тис. осіб у 2005 році, тобто на 1214,5 тис. осіб.

2. Чисельність зайнятого сільського населення, яке працює за місцем проживання, за видами економічної діяльності на 1 січня 2005 року

(тис. осіб)

Види економічної діяльності	Україна	Вінницька область	Київська область	Черкаська область
сільське господарство	1148,9	83,5	62,8	56,1
лісове господарство	47,0	2,0	3,2	1,8
рибне господарство	9,2	0,7	0,6	1,1
добувна промисловість	19,7	0,8	0,4	0,6
обробна промисловість	93,6	7,3	9,0	5,8
виробництво електроенергії, газу та води	22,0	1,2	0,8	0,7
будівництво	52,0	2,7	3,5	1,1
транспорт, зв'язок	83,3	5,4	4,7	2,9
державне управління	66,3	4,1	3,9	2,9
освіта	344,4	22,0	15,3	15,0
охорона здоров'я	143,9	9,3	7,2	6,5
колективні, громадські та особисті послуги	58,7	3,0	3,9	2,0
Всього працюючих	2269,3	151,4	125,0	102,7

Розраховано за даними Державного Комітету Статистики

Порівнюючи чисельність зайнятого сільського населення, яке працює за місцем проживання, за видами економічної діяльності станом на 1 січня 2005 року (табл. 2), ми бачимо, що основну частку становлять зайняті у сільському господарстві, причому як у Вінницькій області - 83,5 тис. осіб, так і у Київській та Черкаських областях – 62,8 тис. осіб та 56,1 тис. осіб відповідно, а також по всій Україні в цілому – 1148,9 тис. осіб.

Праця робітника в сільському господарстві дуже важка і потребує великого напруження усіх духовних та фізичних сил. Для використання цих сил потрібна постійна мотивація до праці, тобто затрачена праця має забезпечувати належний заробіток. За таких умов з особливою гостротою постає питання про пошук мотивів, що спонукали б населення до праці в сільському господарстві.

Отже, стан зайнятості в сільському господарстві вимагає високої трудової й соціальної активності працівників. Подальше погіршення стану зайнятості спонукає до розроблення конкретних заходів щодо працевлаштування незайнятого населення.

У вирішенні проблем працевлаштування незайнятого населення та вироблення стратегії удосконалення його роботи є посилення ролі Державної служби зайнятості.

Державна служба зайнятості повинна регулювати ринок праці, забезпечувати розробку програм сприяння зайнятості. Механізм регулювання зайнятості населення повинен діяти за рахунок забезпечення максимальної реалізації трудового потенціалу та досягнення продуктивної зайнятості.

Державна служба зайнятості складається з: Міністерства праці та соціальної політики України, Державного центру зайнятості, центру зайнятості Автономної Республіки Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, міських і районних у містах центрів зайнятості, центрів організації професійного навчання незайнятого населення

і центрів професійної орієнтації населення, інспекцій по контролю за додержанням законодавства про зайнятість населення [6].

3. Зайняте населення за регіонами у віці 15-70 років

(в середньому за період)

	2005 р.		2006 р.		2006р. до 2005р., %
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	
Україна	20680,0	57,7	20730,4	57,9	0,2
Автономна Республіка Крим	906,1	58,7	908,6	59,0	0,3
Вінницька	723,0	57,6	722,6	57,7	0,1
Волинська	429,9	57,5	430,2	57,6	0,1
Дніпропетровська	1573,8	58,4	1582,0	58,9	0,5
Донецька	2124,9	58,7	2132,3	59,2	0,5
Житомирська	570,6	57,9	568,1	57,9	0
Закарпатська	551,0	60,0	543,3	59,0	-0,1
Запорізька	846,0	58,2	850,6	58,6	0,4
Івано-Франківська	522,5	51,6	522,3	51,5	-0,1
Київська	791,0	58,6	791,7	58,8	0,2
Кіровоградська	457,5	56,5	458,9	57,1	0,6
Луганська	1054,4	55,4	1054,6	55,8	0,4
Львівська	1064,6	55,8	1070,1	56,1	0,3
Миколаївська	539,8	57,3	542,7	57,7	0,4
Одеська	1028,1	55,6	1039,2	56,2	0,6
Полтавська	690,3	58,3	692,7	58,6	0,3
Рівненська	461,6	55,2	465,4	55,7	0,5
Сумська	546,0	58,1	542,2	57,9	-0,2
Тернопільська	425,1	52,6	411,7	51,1	-1,5
Харківська	1297,2	58,4	1305,8	58,8	0,4
Херсонська	499,9	57,5	504,6	58,3	0,8
Хмельницька	586,0	57,9	585,0	57,9	0
Черкаська	578,7	57,0	580,8	57,4	0,4
Чернівецька	361,7	54,5	363,4	54,7	0,2
Чернігівська	517,9	59,8	502,3	58,4	-1,4
м. Київ	1352,0	63,3	1375,6	63,6	0,3
м. Севастополь	180,4	60,6	183,7	61,4	0,8

Розраховано за даними Державного Комітету Статистики

Порівнюючи кількість зайнятого населення України у розрізі регіонів, ми можемо зробити висновок, що зростання рівнів зайнятості населення спостерігалось у більшості регіонів країни. Так, найбільше зростання рівня зайнятості населення у 2006 році було порівняно з 2005 роком у м. Севастополь (на 0,8 в. п), Херсонській (на 0,8 в. п.), Кіровоградській (на 0,6 в. п.) та Одеській областях (табл. 3).

Дещо меншими темпами зростання рівня зайнятості населення – на 0,5 в. п. відбулося у Дніпропетровській, Донецькій та Рівненських областях. В інших областях України зростання рівня зайнятості населення коливалось 0,1-0,4 в. п. Виключення становлять лише Закарпатська, Івано-Франківська, Сумська області, де відбулось зниження рівня зайнятості населення, але найшвидшими темпами знизився рівень зайнятості населення у Тернопільській та Чернігівській областях – на 1,5 та 1,4 в. п. відповідно (табл. 3).

Розглянемо та проаналізуємо рівень зайнятості населення за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2005-2006 роках (табл. 4).

Чисельність зайнятого населення віком 15–70 років по Україні у 2006 році, порівняно з 2005 роком, збільшилась на 50,4 тис. осіб, або на 0,2% та становила 20,7 млн. осіб, з яких особи працездатного віку складали 19,0 млн., або 91,8% (табл. 4).

Рівень зайнятості населення віком 15–70 років відповідно зріс за означений період в цілому по Україні з 57,7% до 57,9%, а у населення працездатного віку з 65,4% до 65,9%.

Зростання рівня зайнятості відбулося за рахунок жителів міської місцевості працездатного віку, в той час як в сільській місцевості аналогічний показник знизився.

Найвищий рівень зайнятості населення спостерігається серед осіб віком 30 – 49 років, а найнижчий – у осіб віком 60 – 70 років та молоді у віці 15 - 24 років.

4. Рівень зайнятості населення за статтю, віковими групами
та місцем проживання у 2005-2006рр.

(% до загальної кількості населення відповідної вікової групи)

Вікові групи	сільське населення		міське населення		Все населення	
	2005р.	2006 р.	2005р.	2006 р.	2005р.	2006р.
Всього	60,5	60,5	56,5	56,8	57,7	57,9
15-24	40,4	41,5	31,8	32,5	34,2	35,1
25-29	72,4	73,1	76,3	76,3	75,2	75,4
30-39	77,4	77,9	79,2	80,7	78,6	79,9
40-49	79,1	78,6	78,7	80,0	78,8	79,6
50-59	65,1	64,4	60,3	58,9	61,6	60,4
60-70	35,9	35,7	15,1	13,2	22,8	21,3
Праце- здатного віку	67,1	67,0	64,7	65,5	65,4	65,9

Розраховано за даними Державного Комітету Статистики

Серед зайнятого населення віком 15-70 років, кожен четвертий працював у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві; кожен п'ятий – у промисловості; кожен сьомий – у торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку.

Найбільш інтенсивне збільшення зайнятості у 2006р. спостерігалось у фінансовій діяльності, будівництві, торгівлі, освіті, а також у сфері надання комунальних та індивідуальних послуг і операціях з нерухомістю. Водночас зменшення обсягів зайнятості було зафіксоване у сільському господарстві, переробній промисловості, охороні здоров'я та у сфері діяльності готелів та ресторанів.

Зростання обсягів зайнятості відбувалося за рахунок збільшення кількості працюючих у секторі самостійної зайнятості на фоні скорочення найманих працівників. Частка найманих працівників порівняно з 2005р.

скоротилася на 0,8 в. п., у тому числі в сільській місцевості - на 2,5 в. п. Цей показник в цілому по країні у 2006р. становив 81,0%, у тому числі у міській місцевості - 93,4%, а у сільській – 54,0%. Кожен тринадцятий найманий працівник працював на умовах усної домовленості з роботодавцем.

Серед зайнятого населення віком 15-70 років питома вага осіб, які самостійно забезпечували себе роботою, у 2006р. становила 19,0% проти 18,2% у 2005р.

Перехід до ринкових відносин загострив проблеми зайнятості і додав до них нові, пов'язані із структурною перебудовою регіональної економіки та виникненням нових трудових відносин, зумовлених різними формами власності. У результаті неминуче відбувається вивільнення працівників із підприємств і поповнення ними кількості безробітних. Однак, розгляд безробіття як явища перехідного періоду є помилковим. Воно пов'язане і з економічним розвитком, і із зміною попиту на робочу силу, а також із соціальним статусом самого працівника.

Динаміка зайнятості сільського населення за формами власності свідчить, що протягом 1999-2006 років відбулись суттєві зміни (табл. 5)

5. Динаміка зайнятості сільського населення за формами власності
у 1999-2005 роках, %

Форми власності	1999р.	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.
Державна	31,7	29,5	31,1	23,2	15,4	9,8	4,0
Колективна	47,8	44,7	38,4	29,0	21,1	12,3	0,9
Приватна	20,5	25,8	30,5	47,8	63,5	77,9	95,1
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Розраховано за даними Державного Комітету Статистики

На основі даних таблиці ми бачимо, що структура зайнятості сільського населення за формами власності у 2005 році значно відрізняється від 1999 року. Так, у 1999 році переважала зайнятість сільського населення у колективній формі власності – 47,8%, але з кожним роком цей показник знижувався і вже в 2005 році становив 0,9%. За цей же період найбільше

зросла питома вага зайнятих у приватному секторі – з 20,5% у 1999 році до 95,1% у 2005 році, тобто на 74,6%. Частка зайнятого сільського населення у державній формі власності значно скоротилася – з 31,7% у 1999 році до 4% у 2005 році, що складає різницю на 27,7%.

Отже, у 2005 році основна частка зайнятого сільського населення працювала у підприємствах та організаціях приватної форми власності – 95,1%.

Аналізуючи кількість сільськогосподарських підприємств і організацій за формами власності станом на 1 листопада 2005 року (табл. 6), ми можемо зробити висновок, що приватна форма власності є основною як у Вінницькій, Київській, Черкаській областях, так і по всій Україні в цілому.

6. Кількість розташованих в сільських населених пунктах підприємств і організацій сільського господарства за формами власності
на 1 листопада 2005 року

Форми власності	Україна	Вінницька область	Київська область	Черкаська область
державна	724	33	48	21
колективна	142	7	4	1
приватна	17120	944	844	746
Всього	17986	984	896	768

Розраховано за даними Державного Комітету Статистики

За даними Державного Комітету Статистики України найменшу частку становлять сільськогосподарські підприємства та організації з колективною формою власності. Так, у Вінницькій області сільськогосподарських підприємств з колективною формою власності нараховується лише 7, у Київській області – 4, а у Черкаській області – найменше – лише 1.

Висновки. Отже, проведений аналіз свідчить про збільшення загальної кількості зайнятого населення в сільському господарстві як в цілому по Україні, так і в більшості областей, крім Закарпатської, Івано-Франківської, Сумської, Тернопільської та Чернігівської областей. При цьому вищий рівень

зайнятості населення спостерігався у сільського населення порівняно із міським. Стосовно зайнятості сільського населення за формами власності, ми робимо висновок, що як в цілому по Україні, так і по областях переважає приватна форма власності.

Використана література

1. Т.В.Решитько. Проблеми зайнятості сільського населення // Вісник аграрної науки Причорномор'я – Миколаїв, 2004. – випуск 2, т.1, с. 256-263.
2. Доманчук Д.П., Чикуркова А.Д., Лучик С.Д. Економіка праці. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – с.332
3. Чикуркова А.Д. Обґрунтування системи мотивації до ефективної праці зайнятого населення: Наук. видання / Луганський аграрний університет. - Луганськ, 2006. №62/85. с.123
4. Закон України «Про зайнятість населення» // Відомості Верховної Ради. – 1991. - №14. – с. 170
5. Амуржуев О. В. Словарь делового человека. – М. – Экономика, 1992. – с.250
6. Закон України «Про зайнятість населення» // Відомості Верховної Ради. – 1991. - №8. – с.30